

Johann Grünbauer

Dissidenten en Vredessjoemelaars

Memoires van een rechtse '68er
over Charta '77



Uitgeverij Aspekt

Inhoud

Voorwoord Frits Bolkestein	13
Proloog	15
Introductie	19
Een persoonlijke ervaring	21
Hoofdstuk 1: Historisch overzicht van Tsjecho-Slowakije	23
Van Masaryk tot Charta '77	23
Tsjecho-Slowakije als democratische staat	23
Duitse bezetting van Sudetenland	25
Colijn over Hitlers optreden in Tsjecho-Slowakije	25
Slowakije scheidt zich af	26
Beneš optreden beoordeeld door de journalist Krychtálek	26
Het Slowakije van de twee Tiso's	28
Moeilijke politieke keuzes	29
Duitse bezetting van Bohemen en Moravië	29
Aanslag op Heydrich door twee parachutisten	30
Beneš als 'president' in ballingschap	31
De Nederlandse communistische partij versus de Tsjechische	35
Tsjecho-Slowakije bevrijd van de nazi's	36
Beneš weer president, het programma van Košice	37
De communistische 'Putsch'	37
Gevolgen van de Putsch in Nederland	38
Tijdperk van 'dogmatisme' (1948-1962)	40
Monsterprocessen	42
Absurdistisch theater of natuurramp	44
Standbeeld van Stalin	45
Tijdperken van 'ontdogmatisering' en 'democratisering'	46
(1962-1968)	
Praagse Lente versus Parijse revolte	50
Rudi Dutschke in Praag	52
Aanslag op Rudi Dutschke in Amsterdam beleefd	54

Rudi Dutschke in gesprek met Štěpán Benda en Jacques Rupnik	57
Praagse Lente versus Amsterdamse Lente	59
Het einde van de Praagse Lente	60
Het 'drama' Normalisatie (1968-1989)	60
Charta '77	62
Hoofdstuk 2: Tsjechovaria 1	65
Vluchtelingen	65
Třetí Odboj	66
De twee piloten en de affaire Kundera	69
Hans Krijt	74
Gevolgen neerslaan Hongaarse opstand voor Tsjecho-Slowakije en Nederland	74
Cultuuromslag in Nederland en de Koude Oorlog	76
De initiatieven van Hebe Kohlbrugge	77
Nederlandse boekentransporten voor de 'Parallele Polis'	80
Hoofdstuk 3: Ervaringen met linkse '68ers	81
Babyboomer en '68er	81
Wat is het verschil?	81
Student in Delft	84
V.P.R.O. versus VPRO	85
Leo van Heijningen	88
Undercover	92
Eerste ontmoeting met Tsjechen en kennismaking met Tsjecho-Slowakije	94
Delftse Lente	95
<i>Situatieschets</i>	95
<i>Eigen waarneming</i>	96
<i>Veertig jaar later</i>	99
<i>Toneelstuk Delftse Lente</i>	105
<i>Delftse zomer</i>	109
<i>Delftse Lente 2.0?</i>	111
Wat wilde een '68er?	112
Weer naar Tsjecho-Slowakije	114

Hoofdstuk 4: Tsjechovaria 2	115
Studie Tsjechisch	115
Telefoneren	115
Informatie over dissidentengeschriften in Nederland	116
Mijn relatie met Chartisten	117
Hoofdstuk 5: Mensenrechten- en vredesbewegingen in Nederland	121
De feiten zoals die bekend waren vóór 1989	121
De actoren	121
Charta '77	121
Stichting Informatie over Charta '77	122
Interkerkelijk Vredesberaad	122
Enkele Feiten	123
Charta '77 en de vredesbewegingen	123
Briefwisseling met het IKV over vrede versus mensenrechten	125
Havel en de Erasmusprijs	133
De initiator van de Erasmusprijs	136
De feiten, nu tegen de achtergrond van archiefonderzoek	137
Charta '77 en de Stichting Informatie over Charta '77	137
Charta '77 en het IKV	146
Verhouding tussen IKV en Informatie over Charta '77	150
Faber versus Onyszkiewicz	151
Het Stasi-dossier van Faber	155
Onprofessioneel en erger	157
Hoofdstuk 6: Mensenrechten- en vredesbewegingen in Europa	159
De actoren	159
Thompson en Racek	159
Jan Kavan	166
<i>Jan Kavan versus IKV en Stichting Informatie over Charta '77</i>	166
<i>Jan Kavan, medewerker van de StB?</i>	166
<i>Jan Kavan versus END en Charta '77</i>	168
END-Appel	171
END-Appel en IKV	174
Eerste veronderstelling	175
Tweede veronderstelling	175
END en IKV	176
Het ontstaan van de END en de END-conventies	176

IKV's hybride spel	181
<i>Eigen waarneming</i>	181
<i>END-Archief</i>	182
<i>Zoals Faber het beschrijft</i>	183
<i>Perugia</i>	188
Over de Muur	192
Derde veronderstelling	194
Een gesprek tussen een ICTO-er en een IKV-er	201
Trizofrenie	203
Waarom Charta '77 de westerse vredesbewegingen altijd zo vriendelijk bejegende	203
Waarom de strategie van Charta '77 mislukte	207
De missende schakel	208
Pax Christi	209
Pax (voor vrede)	212
Vredessjoemelaars	213
Het IKV-verleden gecanoniseerd	218
Hoofdstuk 7: Tsjechovaria 3	219
Mijn ervaringen na 1989	219
Het Platform Europese Geschiedenis en Geweten	220
Václav Havel versus Nelson Mandela	221
Andere Charta's: Charta '97 en Charta '08	228
De twee Václavs: 'Jefferson' en 'Hamilton'	229
Hoofdstuk 8: Follow the money!	235
Helsinki Citizens' Assembly	235
De oprichting	235
<i>De lijn van de END-conventies</i>	237
<i>De lijn van Charta '77</i>	240
Helsinki Citizens' Assembly: mijlpaal van de 'Civil society'	244
Morele erfenis van Charta '77 ontvreemd	250
'Civil Society' verzilvert de erfenis van Charta '77	252
Het Grote Geld	257
In plaats van Epiloog	271

Begrippen- en afkortingenlijst	273
Landen	273
Communistische wereld	273
Geheime diensten	273
Archiefinstellingen	274
Vredesbewegingen	274
Andere bewegingen	275
Diversen	276
Literatuur	277
Samenvatting in het Engels – Summary in English	283
Samenvatting in het Tsjechisch – Shrnutí v češtině	291
Woorden van dank	299
Bijlagen	301
1. Artikel uit Mierakel over Bezetting THD	301
2. Briefwisseling tussen Janusz Onyszkiewicz en Mient Jan Faber	305
3. Jan Kavan	315
4. Samenvatting van Thompsons boek ‘De Politiek van de Vernietiging’	327
5. Eerste briefwisseling tussen Racek en Thompson	335
6. Brief van verdachte Tsjech aan Thompson	361
7. Tweede briefwisseling tussen Racek en Thompson	364
8. Het END-Appel	375
9. Reisverslag van de twee Kezen	378
10. Praags Appel (1985)	382
11. Zogenaamd gedicht van Václav Havel	386
12. Subsidiebedragen van Samenspraak en Tegenspraak 2016-2021	389
13. Nota Vredespolitiek (1984)	391
Noten	393
Register	439

Historisch overzicht van Tsjecho-Slowakije

Van Masaryk tot Charta '77

Tsjecho-Slowakije als democratische staat

De naam Tsjecho-Slowakije geeft aan dat er sprake is van twee gebieden: Tsjechië (Bohemen en Moravië) en Slowakije. Vóór 1918 maakten Tsjechië en Slowakije deel uit van de Donaumonarchie, ook wel bekend onder de naam Oostenrijks-Hongaarse rijk.

In 1918, na de Eerste Wereldoorlog, werden Tsjechië en Slowakije samengevoegd tot de republiek Tsjecho-Slowakije ondanks het feit dat ze een verschillende historie hadden. Hun verwantschap was de taal, hoewel het Tsjechisch toch net even anders is dan het Slowaaks. Vermeldenswaard is, dat met de stichting van Tsjecho-Slowakije de parlementaire democratie werd ingevoerd. De president was Tomáš Garrigue Masaryk. Masaryk heeft over de democratische staatsvorm de nodige beschouwingen gepubliceerd. Een filosoof als staatshoofd. We zullen zien dat dit later weer gebeurt.

De parlementaire democratie was een unicum in Centraal-Europa. Toen in 1933 Hitler de macht greep, was Tsjecho-Slowakije een 'eiland van democratie' in Centraal- en Oost-Europa. Slechts aan de Atlantische westkust waren er ook landen met een parlementaire democratie: Frankrijk, België, Nederland enzovoort.

Toen Hitler aan de macht kwam, bleek al snel dat hij een bedreiging werd voor Tsjecho-Slowakije, de enige democratische staat in Centraal- en Oost-Europa. Hier volgt een waarneming van de ervaringsdeskundige Gordon Skilling uit juni 1937.¹ Hieruit blijkt, hoe de Tsjecho-Slowaken erop vertrouwden dat de westerse geallieerden (Frankrijk en Engeland) hun land niet in de steek zouden laten. En ook hoe zij hun oud-president Masaryk, die twee jaar eerder was afgetreden, respecteerden:²

“Mijn aankomst in Praag viel samen met een driedaags vakantie-weekend, dat ik heb doorgebracht met wandelingen door de stra-

ten, een gids in de ene hand en een woordenboek in de andere. Eerst was ik getuige van de viering van de overwinning van de Tsjechische Legioenen op Zborov, in 1917, in het grote Masaryk Stadion op de Petřín-heuvel. Voor een menigte van ongeveer 30.000 mensen werd de slag nagespeeld en werd door boeren in klederdracht een indrukwekkende voorstelling gegeven van de stichting van de republiek. Over de luidspreker werd iedereen opgeroepen om zich te verdedigen en te vechten, indien nodig: ‘Onze bondgenoten zijn met ons. De hele democratische wereld is met ons; wij geloven in hen en zij in ons.’ Het spektakel bereikte zijn hoogtepunt met de onverwachte komst van T.G. Masaryk, de president. In een open auto maakte hij een rondje om het hele veld. Hij werd luid toegejuicht, waarbij het publiek met witte zakdoekjes zwaaide. Hij reageerde op deze ovatie door langzaam zijn hand aan de rand van zijn hoed te brengen. Ik zag hem heel duidelijk toen hij langsreed – een lange gestalte, helemaal in het zwart, zelfs zijn hoed, zijn dunne gelaat met scherpe trekken vertoonde een strenge en ernstige uitdrukking. Deze 87-jarige filosoof-staatsman genoot kennelijk het respect en de liefde van zijn volk.”

Tijdens zijn verblijf had Skilling na zijn zomercursus in Praag, enkele plaatsen zoals Brno bezocht, waarna hij in september terugkeerde naar Praag. En zo werd hij een getuige van de uitvaart van Masaryk. Een waarneming waaruit blijkt dat Masaryk zeer geliefd was.³ Met de herinnering aan de uitvaart van de oud-president Václav Havel vlak voor de kerstdagen 2011 kunnen we ons ook een beeld vormen hoe de uitvaart van Masaryk moet zijn geweest.

“Een week lang waren stad en land in diepe rouw gedompeld. Vanuit het hele land stroomden de mensen naar de hoofdstad. Overal in de kiosken waren kranten te koop met zwart gerande foto’s van Masaryk op zijn sterfbed en op zijn katafalk. Iedere etalage toonde een buste, een foto, of een beeldje van hem, gehuld in zwart en versierd met bloemen. Enorme zwarte vlaggen wapperden van de gebouwen.”

Vervolgens verhaalt Skilling hoe hij door alle politieke partijen, en dat waren er veel, werd gerespecteerd, waarbij de communisten toch enig voorbehoud maakten:⁴

“Dagenlang wijdde de pers vele pagina’s aan leven en werk Masaryk. Iedereen probeerde in hem de belichaming van de eigen idealen en principes te vinden, hoe verschillend ook (...). Het was bijna een opluchting om een afwijkende opvatting in de communistische pers te lezen, die het waagde uiting te geven aan haar filosofische en politieke verschillen met Masaryk.”

Duitse bezetting van Sudetenland

Edvard Beneš had Masaryk als president opgevolgd. Tsjecho-Slowakije stond toen onder toenemende druk van nazi-Duitsland. Hitler was zijn macht in Centraal-Europa aan het vergroten. In maart 1938 wordt Oostenrijk door Hitler ingelijfd. Omdat de westerse grote mogendheden, te weten Frankrijk en Engeland, een wereldoorlog vreesden, dachten zij die afgewend te hebben met het verdrag van München (30 september 1938). Dit verdrag was gesloten tussen de landen Duitsland, Italië, Engeland en Frankrijk. Tsjecho-Slowakije was er geen partij. In dit verdrag is vastgelegd dat Hitler de Duitssprekende delen van Tsjecho-Slowakije, het Sudetenland, aan het Duitse rijk mocht toevoegen.⁵ Op 10 oktober 1938 was dit een feit. Voor Beneš (en voor alle Tsjecho-Slowaken) was dit verdrag een grote teleurstelling. En een keerpunt in zijn leven. Hij had altijd gedacht dat Frankrijk, waar hij tijdens zijn eerste ballingschap gedurende de eerste wereldoorlog verbleef, Tsjecho-Slowakije zou steunen. Hij trad af als president. Beneš werd opgevolgd door Emil Hácha. Hij was een zwak en tragisch figuur, de ideale speelbal van Hitler. Daar Beneš zich bedreigd voelde, vluchtte hij naar Engeland (Londen).

Colijn over Hitlers optreden in Tsjecho-Slowakije⁶

Toen dit alles gebeurde in Tsjecho-Slowakije was in ons land Hendrikus Colijn minister-president. Hij was van mening dat Tsjecho-Slowakije nooit als zelfstandige staat gesticht had mogen worden. Het vredesakkoord van Versailles was een akkoord dat nooit zo gesloten had mogen worden. Colijn was slecht geïnformeerd. Hij meende bijvoorbeeld, dat er meer Duitssprekende Tsjechen in Bohemen woonden dan etnische Tsjechen. Wat de Sudetenduitse kwestie betreft, daarover schrijft de historicus Herman Langeveld het volgende:⁷

“(...) blijkt dat het werkelijke karakter van het conflict Colijn volledig ontging. Anders dan hij meende, ging het in laatste instantie niet om de mate van autonomie van de Sudeten-Duitsers, maar om Hitlers

poging met behulp van de Sudeten-Duitse beweging de nieuwe staat om zeep te helpen. Tot aan het einde van de Sudeten-Duitse crisis die, zoals bekend zou uitlopen op de liquidatie van Tsjecho-Slowakije, zou deze misvatting (die Colijn overigens met velen binnen en buiten Nederland deelde) zijn benadering van het probleem bepalen.⁸ (...) Omdat Colijn er ten onrechte van uitging dat het bij de Sudeten-Duitse kwestie ging om de mate van autonomie die aan de Sudeten-Duitsers zou moeten worden toegekend, verwachtte hij ook niet dat er over deze kwestie een grote oorlog zou uitbreken.”

Toen Hitler de Sudeten-Duitse gebieden had bezet, had Colijn het nog niet begrepen wat er werkelijk aan de hand was. Ik citeer weer uit Langveld:⁹

“Opnieuw bleek dat Colijn de ware aard van het conflict niet doorzag, want hij sprak in verband ermee van ‘de aanvaarding van het beginsel van zelfbeschikkingsrecht’. Ook in een situatie waarin Europa langs de rand van een nieuwe oorlog had gescheerd, hield de minister-president het oog gericht op de koloniale positie van Nederland. ‘Eén voordeel valt voor ons te boeken en dat is, dat Engeland en Frankrijk thans voorlopig wat meer aandacht zullen kunnen schenken aan het Oosten.’”¹⁰

Duidelijk is, dat de Nederlandse regering met vele Nederlandse burgers slecht geïnformeerd waren over het gebeuren in Tsjecho-Slowakije.

Slowakije scheidt zich af

Hitler speelde zijn spel sluw. Na het inlijven van het Sudetenland had hij zijn oog laten vallen op Slowakije. Vanaf 1938 werd de Rooms-Katholieke priester Josef Tiso met instemming van Praag de vertegenwoordiger van de Slowaakse regering. Op 14 maart 1939 verklaarde hij onder druk van de nazi's Slowakije onafhankelijk. Als collaborateur kreeg hij enige bewegingsvrijheid van Hitler. Tiso is te vergelijken met de Franse maarschalk Philippe Pétain, leider van het Franse Vichy-regime.

Beneš optreden beoordeeld door de journalist Krychtašek

Vermeldenswaard is de publicatie van de Tsjechische journalist Krychtašek.¹¹ Krychtašek had een controversiële visie op de politieke ontwikkelingen eind jaren dertig. Hij constateerde dat Beneš zich onkwetsbaar

voelde, omdat hij ervan uitging dat Frankrijk Tsjecho-Slowakije zou bijstaan, wanneer het aangevallen zou worden. Krychtálek had hier geen vertrouwen in. Hij redeneerde als volgt.

De feiten op een rijtje. Tsjecho-Slowakije is ontstaan als gevolg van de Vrede van Versailles. De beslissers van dit vredesakkoord waren Frankrijk en Engeland, die niet dezelfde belangen hadden. Frankrijk was toen de sterkste militaire macht in Europa. Engeland was economisch de machtigste. Krychtálek noemde Engeland dan ook steevast een plutocratie. Engeland had ervaring om op afstand (als een soort scheidsrechter) over heel de wereld zijn belangen veilig te stellen door landen tegen elkaar uit te spelen. Zo ook in Europa. Er is naast Frankrijk nog een militair machtig land: Rusland. Duitsland was verslagen, dus telde (even) niet mee. Het moest vermeden worden om Frankrijk in conflict te laten komen met Rusland. Daarom was bij Versailles bepaald, dat tussen deze landen een veiligheidszone was ingesteld van minder beduidende landen: Polen, Tsjecho-Slowakije, Hongarije, Roemenië, Bulgarije en Joegoslavië. Met dit krachtenspel van Versailles, waarbij Engeland steeds als scheidsrechter zou opereren, zou de vrede in Europa verzekerd zijn. Krychtálek spreekt dan ook van een ‘Versailles-systeem’.

Krychtálek vertrouwde Engeland niet, omdat voor Engeland de andere landen slechts ‘handelswaar’ waren. Want scheidsrechter Engeland kan zijn invloed doen gelden niet via wapengekletter, maar via geldgerinkel. Want als er een land ‘uit de pas zou lopen’, dan kan Engeland dit weer in het gareel krijgen door bijvoorbeeld de toevoer van grondstoffen stop te zetten. Een economische grootmacht bezit hiervoor de middelen.

Engeland wist dat Duitsland zich aan het bewapenen was, maar vond dit geen punt: het zou de positie van Engeland alleen maar verstevigen: want het kon eventueel nu ook scheidsrechter spelen tussen Frankrijk en Duitsland.

Te laat kwam Engeland erachter dat Duitsland veel machtiger was geworden dan Frankrijk. Ongemerkt was het zelfs de machtigste geworden. Met de geldzak rinkelen zou geen effect meer hebben. Vandaar dat volgens Krychtálek het verdrag van München niets anders was dan het kopen van tijd. Dit werd betaald door Tsjecho-Slowakije. Dus toen Chamberlain zei: de vrede is gered, bedoelde hij: we hebben uitstel voor oorlog gekregen, zodat wij tijd hebben gekregen om te kunnen bewapenen. Dus Chamberlain ging niet naar München om de vrede te bewaren, maar om zich op de oorlog voor te bereiden.

Krychtálek was destijds in Moskou gestationeerd voor de krant Lidové Noviny. Vaak reisde hij incognito naar gebieden buiten Moskou. Zo-doende was hij geïnformeerd over de werkelijke toestand in de Sovjet-Unie. Hij zag de absurditeiten van het communistische systeem. Dezelfde absurditeiten waarmee het Tsjecho-Slowaakse volk zelf een tiental jaren later geconfronteerd zou worden. Heel uitvoerig beschrijft hij er verschillende aspecten van de Sovjet-samenleving. Kennelijk om het Tsjecho-Slowaakse volk te waarschuwen voor de absurditeiten van het communisme van de Sovjet-Unie, opdat zij niet dáár hun heil zouden gaan zoeken.¹²

Met zijn artikelen wilde Krychtálek de politiek van Beneš kritiseren. Want Beneš zocht zijn heil in het Oosten: bij Rusland, oftewel bij de Bolsjewisten. In mei 1935 had Beneš een verbond gesloten tussen Rusland en Tsjecho-Slowakije en Frankrijk:¹³ wanneer een van de landen aangevallen zou worden, zouden de andere twee het aangevallen land verdedigen.

Samengevat was Krychtáleks kritiek als volgt. Rusland was een land dat niet te vertrouwen was. Daarom heeft hij een boekje opengedaan over de Russische samenleving. Kiezen voor Frankrijk was ook geen optie. Krychtálek toonde aan, dat het achter de schermen al bekend was dat Frankrijk Tsjecho-Slowakije nooit zou bijstaan als het werd aangevallen. Daarom bleef er maar één optie over: aanpappen met Duitsland.

Het is duidelijk dat Krychtálek een collaborateur was. Hij wordt zelfs beschouwd als de eerste serieuze collaborateur waarmee Tsjecho-Slowakije te maken kreeg. Hij heeft dit ook met de doodstraf moeten bekopen toen het land bevrijd werd van de nazi's. Afgezien van dit feit, zijn zijn constatering en redeneringen van goed niveau. Zijn kritiek op Beneš is terecht. Een en ander geeft mij de indruk dat de Tsjechen nog niet klaar zijn om mensen zoals Krychtálek juist te beoordelen. Want waren degenen die met de communisten collaboreerden minder slecht dan degenen die met de nazi's collaboreerden?

Het Slowakije van de twee Tiso's

Hierboven heb ik al vermeld, dat Slowakije onder leiding van Josef Tiso zich van Tsjecho-Slowakije afscheidde. Ik kwalificeerde Tiso als 'collaborateur'. Maar was hij wel de collaborateur in negatieve zin? De vraag rijst, wanneer Beneš de politiek van Tiso had overgenomen, dus het 'advies' van Krychtálek had opgevolgd, of Tsjechië niet beter af zou zijn geweest? Want toen Tiso drie jaar aan de macht was, en begreep dat 60.000 Slowaakse joden naar een Pools vernietigingskamp gezonden zouden wor-

den, greep hij (na een protest van het Vaticaan tegen deze deportatie) in.¹⁴ Dit gebeurde op 15 mei 1942. Sindsdien is het aan Josef Tiso te danken dat de joden in Slowakije relatief veilig waren. Toen er echter in 1944 in Slowakije een door de communisten georganiseerde opstand uitbrak, grepen de Duitsers in. De Jodenvervolging nam weer een aanvang. Premier van Slowakije werd toen Štefan Tiso. Deze Tiso bleef premier totdat Slowakije door de Russen van de Duitsers werd bevrijd, waarna Slowakije weer onder het gezag van Praag kwam. Dit betekende het einde van de zelfstandige staat Slowakije.

Tenslotte blijft de vraag, of het niet de verdienste van de politiek van Josef Tiso was dat de Jodenvervolging enkele jaren gestopt was? Het einde van Josef Tiso was triest. In een schijnproces werd hij ter dood veroordeeld. Het lijkt voor de hand te liggen, dat wanneer Beneš dezelfde keus had gemaakt als Josef Tiso en Krychtálek, hij hetzelfde lot zou hebben ondergaan als hen.

Moeilijke politieke keuzes

Het laat zien, voor welke onmogelijke keuzes deze politici werden gesteld. Wat dit betreft, hadden de Nederlandse politici het gemakkelijker. Toch kwamen zij soms ook dicht in de buurt van bizarre keuzes, als we ons realiseren dat Colijn met de gedachte heeft gespeeld om een regering te vormen onder Seyss-Inquart.¹⁵ Minister De Geer, die met Koningin Wilhelmina naar Engeland was gevlucht, wilde niet geloven dat Duitsland ooit verslagen zou worden.¹⁶ Hij stelde zich op het standpunt dat Engeland vrede moest sluiten met Duitsland.

Duitse bezetting van Bohemen en Moravië

Een dag nadat Slowakije zich van Tsjechië had afgescheiden, dus op 15 maart 1939, neemt Duitsland de rest van Tsjecho-Slowakije (dat feitelijk niet meer bestond), Bohemen en Moravië in. De grote mogendheden Frankrijk, Rusland en Engeland laten dit gebeuren.

Een ooggetuigenverslag van Gordon Skilling waaruit blijkt dat de nazi's razendsnel de controle over Tsjechië aan het organiseren waren:¹⁷

“Groot-Brittannië toonde een totaal gebrek aan belangstelling voor het lot van wat was overgebleven van de republiek en verbrak zijn belofte van economische bijstand. Duitsland voerde de druk op Tsjecho-Slowakije op, dat niet langer kon worden beschouwd als een

onafhankelijk land. (...) Onmiddellijk werd een begin gemaakt met de ‘totalisering’ van een democratisch land. Met Himmler kwamen honderden manschappen van zijn geheime politie het land binnen. Die begonnen voormalige hoge ambtenaren te arresteren en jacht te maken op politieke vluchtelingen; niet alleen degenen die uit Duitsland waren gevlucht na 1933, of uit Oostenrijk in maart 1938, of de Sudeten districten in september 1938, maar nu ook hun Tsjechische kameraden. Dagen en nachten van psychologische terreur braken aan voor degenen die politiek werden bedreigd, die ’s nachts bij vrienden thuis sliepen en overdag op straat liepen. Er werd een begin gemaakt met huiszoekingen, eerst door mildere Tsjechische politieagenten, die verdachten waarschuwden om alles te verbranden dat belastend zou kunnen zijn. Bijeenkomsten van allerlei aard werden verboden. De pers werd bij de nazi-persdienst ingelijfd en er werd een avondklok vanaf acht uur ingesteld. De Gauleiter van Bohemen was Konrad Henlein, de Sudeten-Duitse leider.¹⁸ De Tsjechische generaal, Gajda, die in de jaren ’20 van de vorige eeuw ontslagen was uit de Generale Staf vanwege het verraden van militaire geheimen en in de jaren ’30 een mislukte fascistische putsch leidde, werd de leider van het Tsjechische Nationale Comité, een instrument van de Duitse overheersing.”

Rijksprotector werd Konstantin von Neurath. Omdat hij het optreden van de nazi’s te hard vond, diende hij zijn ontslagaanvraag in. Hitler weigerde hem te ontslaan, hij zond Reinhard Heydrich in september 1941 als plaatsvervanger van Neurath. Neurath werd pas op 21 juni 1943 officieel van zijn taak ontheven.¹⁹

Als (formeel plaatsvervangend) rijksprotector voerde Heydrich een waar schrikbewind. Hij kreeg daarom niet voor niets de bijnaam ‘Het blonde beest’ of ‘De beul uit Praag’. Hij schakelde elke vorm van verzet uit.

Aanslag op Heydrich door twee parachutisten

In Londen bereidt Beneš en de zijnen een aanslag op Heydrich voor. De Tsjech Gabčík en de Slowaak Kubiš worden met die opdracht met een militair vliegtuig Tsjecho-Slowakije het land in gearachuteerd om een aanslag op hem te plegen. Op 27 mei 1942 plegen zij met succes de aanslag, vlak voordat Heydrich naar Frankrijk zou gaan om daar ‘orde op zaken’ te stellen.²⁰

De nazi's zoeken de daders van de aanslag. Die kunnen zij niet direct vinden. Wel vinden zij een dubieus document, waaruit zou blijken dat enkele inwoners van Lidice de daders onderdak hebben verleend. Als reactie vermoorden de nazi's praktisch alle 340 inwoners van Lidice, en verwoesten het dorp Lidice op 10 juni 1942. Geen gebouw blijft overeind staan. Enkele weken later vinden de nazi's de daders alsnog. Die hielden zich schuil in de kerk van de Heilige Cyriel en Methodius in Praag. Na een lange belegering vinden de moedige daders Gabčík en Kubiš er de dood.

Lidice vindt zijn herhaling exact twee jaar later op 10 juni 1944 in het Franse dorp Oradour sur Glane (bij Limoges). Ook hier vermoorden de nazi's bijna alle 642 inwoners van Oradour waarschijnlijk als represaille voor het opblazen van een spoorbrug bij Oradour toegeschreven aan het Franse verzet, waarbij twee Duitse soldaten werden gedood.²¹ Maar ook ons land kent zijn Lidice: op 2 oktober 1944 worden als represaille voor een aanslag op een auto van de nazi's (omdat men meende dat Rauter erin zat) 659 mannelijke inwoners van Putten weggevoerd naar het concentratiekamp.

Heydrich overlijdt op 4 juni 1942 aan de verwondingen van de aanslag. Hij wordt opgevolgd door Ernst Kaltenbrunner. Die bleef Rijksprotector tot het einde van de oorlog. Kaltenbrunner werd op 1 oktober 1946 in de Neurenberger processen veroordeeld tot de doodstraf. Kaltenbrunner en Heydrich waren berucht om hun Jodenvervolgingen. Adolf Eichmann was een ondergeschikte van Kaltenbrunner.

Emil Hácha, die Beneš had opgevolgd, was president van Tsjecho-Slowakije tijdens de Duitse bezetting. Als president was hij een marionet van de Rijksprotector.

Beneš als 'president' in ballingschap

Beneš was lid van de Tsjecho-Slowaakse Nationaal-Socialistische partij. (Niet te verwarren met de Duitse Nationale Socialistische Arbeiderspartij). Zoals ik hierboven al schreef, vluchtte Beneš in 1938, voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, eerst naar Londen. Daarna reisde hij door naar Amerika, waarna hij weer terugkeerde naar Londen. Zijn vlucht had een enorme impact op de Tsjechen. In zijn land was hij de personificatie van de capitulatie, de ineenstorting en het politieke fiasco van het land geworden.²² In Engeland werd het hem bij zijn eerste aankomst (in 1938) verboden zich politiek te uiten omdat men Hitler niet te veel tegen zich in het harnas wilde jagen.²³ Toch ging hij zich, als behendige politicus inzetten voor de restauratie van Tsjecho-Slowakije met de gren-

zen vóór München. Het lukte hem om nog voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog al erkend te worden als de ware representant van Tsjecho-Slowakije.²⁴

Voor een goede inschatting van de situatie waarin Beneš zich bevond, hier een vergelijking met onze koningin Wilhelmina, die ook naar Londen was gevlucht. Beneš vluchtte, uitgeput van de treurige gebeurtenissen in Tsjecho-Slowakije, als ambteloos burger in 1938 naar Londen, en verbleef bij zijn neef Buhoš Beneš. Engeland en Frankrijk hadden kort ervoor het verdrag van München getekend, in de hoop hiermee een wereldoorlog voorkomen te hebben.²⁵ Vandaar dat Beneš in Engeland zich politiek niet mocht uiten.²⁶ Dit moet enorm frustrerend voor hem zijn geweest. Begin 1939 reisde hij af naar Amerika – het land dat geen partij is geweest bij het verdrag van München! – om er lezingen te houden.

In mei 1940 vluchtte onze koningin Wilhelmina met haar Kabinet naar Engeland. Zij vluchtte als staatshoofd. Met haar kwam er ook een financieel vermogen (goudreserves, koopvaardijvloot, KLM enz.) naar Londen.²⁷ Wilhelmina en haar kabinet werden als representanten van de Nederlandse regering in ballingschap direct erkend. Beneš niet. Toch wist hij het later voor elkaar te krijgen om alsnog als de ‘president’ in ballingschap erkend te worden.²⁸ Daarbij had hij had het geluk dat in Londen nagenoeg geen representanten waren van andere Tsjecho-Slowaakse politieke partijen. Zodoende kon hij een regering in ballingschap vormen zonder enige oppositie van betekenis. Eigenlijk was het vreemd dat hij zich ‘president’ van een regering (in ballingschap) ging noemen waarbij overigens geen sprake was van (invloed van) oppositionele partijen.²⁹ Bovendien, hij was in 1938 officieel afgetreden, en Emil Hácha had hem opgevolgd.

Toen hij medio 1941 weer in Londen terugkeerde, heerste er een andere politieke sfeer. Immers, de Tweede Wereldoorlog was uitgebroken. Men mocht nu in Londen openlijk anti-Duits zijn. Beneš verklaarde een pro-Sovjetkoers te gaan varen. Daarbij had hij in eigen gelederen nauwelijks tegenstemmers. Hij ‘regeerde’ met harde hand vanuit het landgoed Ashton Abbots, niet ver van Londen, gesubsidieerd met miljoenen ponden door zijn asielerlener Engeland. Vaak tot bevreemding van deze asielerlener.³⁰ Gezien zijn pro-Sovjetkoers was het niet zo verwonderlijk dat er in het eerste Tsjecho-Slowaakse parlement in ballingschap, dat weldra werd opgericht, geen vertegenwoordiger was van de Duitssprekende Tsjechen uit Sudetenland en nagenoeg ook niet van andere oppositie-